

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

БУТЕНКО СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 340.12

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ВЛАСНОСТІ
ЯК ОСНОВИ ДЕМОКРАТІЇ**

12.0012 – філософія права

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
дійсний член Національної академії правових наук України,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
заслужений юрист України

Костицький Михайло Васильович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри філософії права та юридичної логіки

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член Національної академії правових наук України

Скрипнюк Олександр Васильович,
Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
заступник директора з наукової роботи

доктор юридичних наук, професор
Токарська Антоніна Семенівна,
Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри теорії та філософії права

Захист відбудеться «26» квітня 2018 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий: 26 березня 2018 року

**В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

О.С. Бурлака

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Досвід трансформації відносин на всіх етапах історії розвитку людства переконливо доводить, що прогресивність або регресивність цього процесу безпосередньо залежить від форми та методів управління власністю, основи якої становлять майнові ресурси, зокрема у сфері виробництва та розподілу спільного продукту соціуму. Зрештою, саме питання власності як складної категорії, що формується не лише під впливом економічних, соціальних, правових, політичних, національних, морально-етичних, культурних, духовних та інших чинників, за всіх часів було визначальним оцінним фактором цивілізованості суспільства та держави.

З поновленням незалежності Української держави питання власності набуло особливого значення як у контексті її справедливого розподілу між суб'єктами права власності з урахуванням менталітету народу, який виборов омріяну незалежність, так і щодо її ефективного використання з метою утвердження устоїв та принципів дійсно демократичного, соціального та правового суспільства. Водночас однією з важливих особливостей становлення інституту власності в українській правовій системі, яка донині ще перебуває під значним впливом радянської марксистської філософської доктрини, є тенденція домінування суспільної власності над особистою, що додає актуальності дослідженню філософсько-правових засад розвитку власності на вітчизняних теренах.

Хоча після поновлення державності Україна відмовилася від марксистсько-ленінської доктрини власності, однак інертність населення, генетичний код якого підірвано голодоморами, колективізацією, офіційним та неофіційним приниженням «приватновласницьких інтересів», недосконалість законодавства, непрофесійні, а інколи й протиправні дії новоявлених суб'єктів власності нерідко стають причиною штучних банкрутств з метою викупу рентабельних підприємств за заниженою ціною, рейдерських захоплень власності, протиправного перешкоджання діяльності конкурентів тощо. Ці негативні явища зумовлюють певну недовіру до економічної політики держави з боку внутрішніх та іноземних інвесторів, призводять до збитків фізичних осіб – акціонерів, перешкоджають розвитку дрібного та середнього бізнесу, що є визначальною складовою економічної стабільності сучасної цивілізованої держави, а здебільшого – блокують розвиток демократії в Україні.

Зазначеними обставинами зумовлені актуальність обраної теми дослідження й необхідність здійснення комплексного філософсько-правового аналізу власності як засад демократії.

Варто зауважити, що власність як філософська та правова категорія була об'єктом досліджень видатних мислителів як давнини, так і сьогодення, що пов'язано з її важливим значенням та соціальним впливом на суспільні відносини практично усіх сферах буття соціуму. Серед дослідників доцільно відзначити видатних вітчизняних філософів, суспільствознавців та правознавців, чий дослідження з історії виникнення, закономірностей розвитку та утвердження власності як основ економіки, права та політики демократичної держави набули

міжнародного визнання: М. Балудянського, В. Бошка, О. Бугуцького, Є. Васьковського, М. Гордона, О. Гуляєва, В. Демченка, С. Десницького, С. Дністрянського, М. Зібера, О. Іоффе, Л. Казанцева, В. Каразіна, М. Каткова, Б. Кістяківського, С. Ландкофа, М. Ливанова, Ю. Матвєєва, О. Огоновського, О. Підопригори, С. Подолинського, Й. Покровського, А. Прокоповича-Антонського, М. Птухи, А. Самборського, Є. Слуцького, М. Туган-Барановського, Г. Цехановецького, П. Цитовича, Г. Шершеневича та багатьох інших.

Після поновлення Української державності питання, пов'язані з теорією та практикою інституту власності в умовах «перехідної демократії», вивчали М. Агарков, Ч. Азімов, І. Безклубий, Д. Боброва, Т. Боднар, Г. Бондаренко, М. Брагінський, А. Венедиктов, О. Вінник, В. Вітрянський, І. Грешнікова, О. Дзера, А. Довгерт, М. Домашенко, О. Заїка, В. Камишанський, О. Кірдан, А. Кодинець, В. Коссан, М. Косматенко, М. Костицький, О. Кохановська, О. Красавчиков, С. Кудін, Н. Кузнєцова, М. Кулагін, В. Луць, Р. Майданик, В. Макода, Л. Малік, О. Масляєв, Д. Мейер, Ю. Притика, О. Пушкін, З. Ромовська, А. Сергєєв, К. Скловський, О. Скрипнюк, О. Соловійов, Є. Суханов, В. Тархов, І. Тімуш, Ю. Толстой, В. Устименко, Р. Халфіна, Я. Шевченко, Г. Шершеневич, Р. Шишка, В. Щербина, О. Яворська та ін.

Зазначені автори зробили вагомий внесок у дослідження власності як суспільного, економічного та правового інституту. Проте комплексне, на філософсько-правовому рівні, дослідження власності як основ демократії відсутнє, що й послугувало передумовою обрання теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; у контексті Національної стратегії розвитку освіти на 2012–2021 роки, згідно з державною цільовою програмою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України на 2008–2015 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 974; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених рішенням Вченої Ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28), а також планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт НАВС на 2015–2017 рр. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАВС від 29 вересня 2016 р. (протокол № 19) та уточнено рішенням Вченої ради НАВС від 30 травня 2017 р. (протокол № 15).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є визначення й систематизація філософсько-правових аспектів змісту категорії власності; виявлення взаємозв'язків між структурно-функціональною специфікою інституту власності та характером суспільних відносин у різноманітних сферах життєдіяльності соціуму.

Для досягнення визначеної мети передбачено вирішення таких *задач*:

- окреслити проблемне поле дисертаційного дослідження, висвітливши історичні, соціальні, філософсько-правові та економічні виміри утворення власності як складної та поліфункціональної ознаки демократичного суспільства;
- охарактеризувати методологію, понятійний апарат і джерельну базу дослідження, використання яких сприятиме вирішенню визначених у роботі задач;
- виявити закономірності трансформації феномену власності як визначального чинника формування державного устрою суспільства в процесі історичного розвитку людства;
- визначити ступінь і характер впливу ліберальної, марксистської, консервативної та соціалістичної філософсько-правових доктрин на перспективи генезису феномену власності після поновлення Української державності;
- узагальнити філософсько-правові аспекти феномену власності в Україні в контексті історичного розвитку та реалій сучасності;
- розкрити особливості феномену власності в умовах формування засад демократичної, правової та соціальної держави;
- здійснити аналіз вітчизняного конституційного, кримінального, сімейного, цивільного, земельного законодавства, яким регульовано відносини власності, й визначити перспективи його удосконалення в контексті зовнішньополітичного курсу України на інтеграцію у Європейське співтовариство.

Об'єктом дослідження є власність у контексті її впливу на розвиток економічних, політичних, соціальних, правових, культурних, духовних та інших відносин у суспільстві та державі.

Предметом дослідження є філософсько-правовий вимір власності як основи демократії.

Методи дослідження. Для досягнення дослідницької мети застосовано низку філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових та конкретно-наукових методів наукового пізнання, зокрема: за допомогою *логіко-семантичного* та *герменевтичного* методів здійснено тлумачення понять «власність», «інститут власності», «форма власності», «право власності», «суб'єкт права власності» (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 3.3); *діалектичного* – аналіз динамічних процесів формування, розвитку та утвердження власності як підвалин демократії (2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *аналітичного* – відбулося розуміння сутності й особливостей становлення власності як засад демократії (2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2); *історико-порівняльного та історико-правового* – досліджено та проаналізовано історичні обставини виникнення й формування власності, процесу її інституалізації, а також визначення ступеня впливу різних її філософсько-правових доктрин на законодавство держав з різною формою управління (2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.2, 3.3); *системно-структурного та функціонального* – вивчено й піддано аналізу організацію системи управління власністю в радянський та пострадянський періоди вітчизняної історії, а також ментальність і правосвідомість українців як автохтонного населення та багатонаціонального народу (підрозділи 2.4, 3.1, 3.3).

Теоретичну й нормативну базу дослідження утворюють першоджерела – праці філософів, філософів права, правознавців, а також міжнародні й вітчизняні нормативно-правові акти й індивідуальні правозастосовні акти судової практики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні монографічним дослідженням філософсько-правових, теоретичних і практичних аспектів розвитку інституту власності як основи демократії. Сформульовано та обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, зокрема:

вперше:

- доведено, що існує прямий та зворотний зв'язок між філософсько-правовими категоріями власності та засадами, принципами формування й діяльності політичних партій та інститутів громадянського суспільства;

- обґрунтовано, що власність із примітивної категорії, що визначала форму володіння предметами побуту та здобування засобів для виживання, трансформувалася в складну та багатофункціональну систему, яку трактовано як визначальний фактор філософії, права, економіки, соціалізації та політичної діяльності соціуму;

- доведено, що існує потреба у внесенні змін до положень Конституції та законів України, якими врегульовано питання власності, з метою надання їм відповідності до засад діяльності демократичної, правової та соціальної держави. Зокрема, запропоновано нові редакції:

- а) ст. 13, ч. 4 ст. 92, ч. 3 ст. 77, п. 1 ч. 2 ст. 88, ч. 2 ст. 89, ст. 90, ч. 1 ст. 93, ст. 106 Конституції України;

- б) п. 4, 5, 6, 7, ст. 56 «Грошова застава» Закону України «Про вибори народних депутатів України»;

- в) ст. 36. «Необхідна оборона» Кримінального кодексу України;

- аргументовано, що утвердження повноцінного демократичного суспільства та правової держави неможливе без вирішення питань власності на підставі філософсько-правових принципів толерантності, поваги та рівності суб'єктів права усіх без винятку її форм, зокрема на рівні територіальних громад. Державне управління в межах єдиної адміністративної системи й місцеве самоврядування є несумісними, оскільки останнє за своєю природою суперечить державному диктату і може розвиватися суто в умовах свободи;

удосконалено:

- теоретичне положення щодо сприйняття громадським суспільством філософсько-правової доктрини власності правлячої політичної партії як визначального фактору стабільності його економічного та соціального розвитку – натомість несприйняття має наслідком соціальні конфлікти, подолання яких можливе виключно еволюційним шляхом;

- висновок, що генезис права власності закономірно окреслює необхідність урегулювання відносин власності на міжнародному рівні, що вважається прогресивним фактором соціалізації економіки країн світової спільноти;

– теоретичне положення про те, що сучасна вітчизняна філософсько-правова доктрина в галузі права власності характеризується несумісним поєднанням застарілої радянської концепції примату загальнонародної власності над «приватновласницькою» та прогресивних ліберальних ідей вільних ринкових відносин;

дістали подальшого розвитку:

– наукова ідея щодо значного впливу на формування філософсько-правових засад відносин власності у суспільстві звичаїв, традицій, ментальності соціальних груп, а також релігійних догм і настанов;

– положення про те, що визначальною рисою характеру населення України є шанобливе ставлення до приватної власності, серед іншого до сімейних земельних ділянок, та прагнення до повної реалізації тріади, яка визначає це право (володіння, використання та розпорядження);

– наукове узагальнення щодо наявності ознак колізійності та правової невизначеності в багатьох положеннях вітчизняного законодавства у галузі права власності;

– науково обґрунтована ідея, що запровадженню реальних конституційних реформ з питань гарантування конституційного права громадян мати у своєму володінні, користуванні та розпорядженні приватну власність перешкоджає бездіяльність законодавців і спротив корумпованих представників застарілої командно-розподільчої системи державного управління.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції впроваджені та можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – у процесі подальших наукових досліджень у галузі конституційного, цивільного, господарського, кримінального та інших галузей права й, зокрема, феномену власності як визначального фактору державного устрою (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15 травня 2017 року);

освітньому процесі – як теоретичні та методологічні засади викладання дисциплін філософії права, історії та теорії держави і права, а також інших юридичних і суспільних наук (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 травня 2017 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації обговорено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: «Філософські та методологічні проблеми сучасного правознавства» (Київ, 4 липня 2016 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.); «Проблеми формування національної правової системи України та її адаптація до Європейського права» (Івано-Франківськ, 5–6 травня 2017 р.); «Inovacia pravne veda v procese euraaskej integracie» (m. Sládkovičovo, 10–11 marc. 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження з теми дисертації висвітлено у 10 наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних

наук; одна стаття – в зарубіжному науковому виданні, а також чотири тези – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (357 найменувань на 26 сторінках) і чотирьох додатків на 22 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них обсяг основного тексту – 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, а також щодо публікацій, у яких відображено головні положення роботи.

Розділ 1 «Феномен власності як предмет філософсько-правового аналізу» складається з двох підрозділів, що містять аналіз філософських, правових, соціальних, економічних та політологічних витоків тлумачення категорії «власність»; обґрунтування методологічних засад, понятійного апарату й джерельної бази філософсько-правового аналізу феномену власності.

У *підрозділі 1.1. «Поняття та сутність власності у філософському, правовому, соціальному, економічному вимірах»* із зазначенням дискусійності проблеми визначення поняття власності наявні теорії та судження було розподілено за двома групами: популярно-алегоричні (Аристотель, Г. Гегель, В. Розенберг, Е. Дюркгейм та ін.) та положення фундаментальних науково-теоретичних досліджень (П. Прудон, В. Геннекен, П. Лавров та ін.).

Піддано критиці такі теорії та концепції: теорія первісного договору – виникнення влади та держави сприяло укладенню суспільного договору, за яким люди погодилися взаємно поважати майно один одного та зобов'язалися йому підкорятися (Дж. Локк, Г. Гроцій та ін.); концепція власності, що ґрунтується на філософській доктрині теоцентризму – Бог визначений як абсолютне й досконале буття (М. Лютер, Ж. Кальвін, М. Вебер, Й. Сан-Франциський, С. Франк, С. Булгаков, В. Ерн та ін.); концепція власності, що базується на філософській доктрині антропоцентризму – людина є центром Всесвіту й метою всіх подій. Зазначено, що філософське осмислення власності передбачає здійснення аналізу крізь призму визначальної онтологічної тріади філософії господарства: природа – людина – культура.

Обґрунтовано, що право власності в соціальному та правовому контекстах має два трактування: згідно з першим, – це природне та невід'ємне право людини, охоронюване державою і громадською думкою (власник володіє, користується та розпоряджається належною йому власністю на свій розсуд); за другим, – це система законів і норм, якими регульовано відносини власності. У законодавчо-нормативному сенсі право власності прийнято розглядати в таких значеннях: об'єктивному – як систему законодавчих норм, які встановлюють і охороняють належність матеріальних благ конкретним об'єктам, та суб'єктивному – як

забезпечену законом міру можливої поведінки фізичної та юридичної особи щодо володіння, користування та розпорядження належним особі майном.

Серед сучасних фахівців набула поширення концепція щодо віднесення права власності виключно до економічних прав людини, що є сукупністю конституційних прав, якими визначено юридичні можливості людини в економічній сфері, характер і зміст котрих зумовлює економічний, соціальний і політичний порядок у конкретному суспільстві.

Безумовно, кожна з охарактеризованих теорій та концепцій має право на існування. Водночас, попри розмаїття думок і тлумачень власності, їх змістовний аналіз дає змогу виявити певні узагальнюючі чинники, що видаються найбільш характерними для розуміння та визначення поняття власності як основ демократії. Зазначеним слід пояснювати актуальність здійснення філософсько-правового аналізу феномена власності в контексті формування засад функціонування демократичної та соціальної держави.

У підрозділі 1.2. *«Методологічні засади філософсько-правового аналізу феномену власності»* міститься обґрунтування методологічних засад дослідження та джерельна база філософсько-правового розгляду феномену власності.

Констатовано, що, незважаючи на давнє походження, питання розуміння сутності й змісту поняття «методологія» в сучасній науці донині залишається дискусійним. Водночас змістовне розуміння власності формується під впливом багатьох факторів, що має наслідком визначення методологічного інструментарію дослідження на основі багаторівневої концепції методологічного знання. Вона передбачала застосування: методів, які визначають найбільш загальні форми пізнання проблеми (діалектичного, метафізичного, аналітичного, системного, феноменологічного, герменевтичного тощо); загальнонаукових підходів і методів пізнання, використання яких характерне для певних галузей наукового знання; методів, застосування яких є специфікою окремих складових загальної системи питань власності.

Причому було враховано, що процесу дослідження власності властива нелінійна методологія пізнання, яка зазнає впливу сучасних міждисциплінарних наукових концепцій, а саме: динаміки неврівноважених процесів; вивчення процесів самоорганізації виникнення, підтримки стійкості й розпаду систем різної природи на основі методів математичної фізики («формальних технологій»). На підставі зазначеного, методологію дослідження становить комплекс прийомів, методів і логічної організації пізнання філософських, економічних, правових, соціальних, історичних аспектів складної та багатофункціональної системи власності як основ формування політичного устрою демократичного суспільства.

Джерельною базою дослідження послуговували праці видатних зарубіжних та вітчизняних філософів і фахівців у галузі права, економіки, теорії держави та права, конституційного права й теорії управління, історичні пам'ятки релігій та права, матеріали з архівів та бібліотечних фондів, публікації у друкованих засобах масової інформації та інтернет-виданнях. Визначено, що досягненню мети роботи сприяло здійснення дослідження у визначених напрямках: політико-соціально-економічному (перша гіпотеза), культурно-духовно-моральному (друга гіпотеза) та науково-теоретичному (третя гіпотеза).

Реалізація цих напрямів дослідження окреслила необхідність виявлення закономірностей трансформації власності впродовж усього історичного процесу розвитку людства як суспільної, політичної, економічної, соціологічної, правової категорії.

Розділ 2 «Становлення власності як основи демократії» складається з чотирьох підрозділів, присвячених філософсько-правовому аналізу власності як визначального фактору формування державного устрою суспільства в процесі історичного розвитку людства.

У підрозділі 2.1. *«Власність як філософсько-правова категорія та основа формування державного устрою раннього рабовласницького суспільства»* представлена характеристика феномену власності на ранніх етапах історичного розвитку суспільних відносин.

Стверджується, що в ранніх рабовласницьких державах, які виникли на території Азії та Північної Африки, економічні ідеї та уявлення набули відображення у двох переважних формах: юридичних документах, якими були збірники законів цих держав, і господарських трактатах, присвячених вирішенню більш конкретних завдань з організації та управління господарськими системами у вигляді обрядів, традицій, релігійних уявлень. Доведено, що залежно від форми правління різнилися філософсько-правові засади регулювання правовідносин у галузі власності.

Для монархічного управління або тиранії характерні прагнення до концентрації важелів управління та перебування власності в руках держави - фактично в особі монарха (царя, короля, шаха, султана). Водночас констатовано, що монополізація основних засобів виробництва та накопичення власності в руках правлячої верхівки призводить до загострення в соціумі конфліктних ситуацій, спричинених несправедливим розподілом суспільного продукту, що призводить до поглиблення прірви між рівнем життя соціальних груп.

У давньогрецьких філософських колах не було однастайності з питань приватної власності, а саме: Платон виключав приватну власність без особливої необхідності; Піфагор більш помірно ставився до приватної власності, не схвалюючи лише надмірне багатство; Аристотель вважав, що приватна власність є об'єктивним явищем, яке коріниться в природі та є елементом сім'ї. Поступово в праві античних полісів право власності сформувалося як система правових норм, якими регульовано відносини, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням власником належним йому майном на свій розсуд і у своїх інтересах, з урахуванням обов'язку власника не порушувати прав та законних інтересів інших осіб. Причому в античному розумінні власність слугувала потужним аргументом у процесі формування автономії особи власника стосовно держави, що водночас формувала розуміння громадянином-власником своєї значущості в суспільстві й державі.

У підрозділі 2.2. *«Філософія власності в контексті формування та утвердження класичних канонів римського права»* окреслено визначальні філософсько-правові засади тлумачення феномену власності в Давньому Римі.

Доведено, що у найдавнішому римському праві впродовж тривалого часу не існувало спеціального терміна для позначення власності. Термін *«dominium»* (від

лат. *domare* – володіти, приборкувати) означав панування і застосовувався до всіх випадків перебування будь-якої речі у сфері будь-чиєї влади. У II ст. н. е. римський юрист Юліан виокремив з цього загального поняття термін «власництво» (лат. *proprietors*), який згодом став загальновживаним позначенням права власності. Нерухомість у Стародавньому Римі – земельні ділянки, капітальні будівлі тощо – була у власності родових союзів, а в окремих осіб могла перебувати лише в тимчасовому користуванні. Таким чином, вважалося, що власність може належати тільки римському народу, й лише згодом виникло розуміння її фактичної належності окремим римським громадянам – квіритам.

Питання приватної власності у Давньому Римі за часів царювання підлягало регулюванню звичаями та царськими законами, а з 450-х років до н. е., за часів Римської республіки – Законами XII таблиць. Спочатку право власності римських громадян розповсюджувалося на особливо важливі для господарювання предмети (рабів, землю, худобу, сервітути) й лише згодом поширилося на інші речі.

За часів другого періоду Римської республіки, нарівні з квіритською власністю виникли нові види власності: власність перегринів, преторська (бонітарна) власність, провінційна або муніципальна власність та ін.

Аналіз філософсько-правового контексту власності в умовах формування та утвердження класичних канонів римського права припускає визначення певних тенденцій: право власності в Античному Римі – це право найбільш абсолютним чином у визначених правопорядком межах користуватися власною річчю, отримувати з неї доход та розпоряджатися нею; процеси трансформації питань власності та суспільного устрою Давнього Риму перебували в стані взаємопроникнення та взаємозв'язку. Зазначені тенденції зумовлювали створення чіткої та збалансованої системи захисту майнових прав, що сприяло генезису суспільних відносин у соціумі. Водночас не варто залишати поза увагою вирішальний вплив питань власності в республіканському Римі на демократизацію суспільства, й навпаки – посилення утисків майнових прав громадян-власників з боку держави за часів принципату та домінанту.

У підрозділі 2.3. «Власність у християнській законодавчій та правозастосовній доктрині за часів європейського Середньовіччя» зазначено, що в основі правових актів, якими регульовано питання власності раннього Середньовіччя, є канони римського права. Водночас рання середньовічна філософія з питань власності зазнала одночасного впливу вчень античних мислителів і догм християнства.

Середньовічна європейська церква мала непересічні економічні, політичні та ідеологічні засоби впливу на світобачення і поведінку людини. Вона всіляко насаджувала релігійний світогляд, ведучи безжальну боротьбу з порушенням церковних догм – єресю (вальденсами, богомолами, апостоликами, катарами, альбігойцями, лоллардами), а також представниками інших релігійних течій, які мали антифеодальну спрямованість, проповідували ідеї рівності всіх людей та повернення до принципів раннього християнського ладу, засуджували багатство й необмежену власність церкви.

Розмаїття економічних зв'язків, їх подальше зміцнення сприяло вдосконаленню досить примітивної системи договірних відносин у галузі питань

власності. Зокрема, разом із усталеними купівлею-продажем, міною і даруванням почали застосовувати договори найму, підряду, доручення. До того ж, середньовічне канонічне право охоплювало й такі питання, як статус церковної власності, режим володіння й користування церковними землями, джерела прибутків. Доведено, що, на відміну від античних часів, коли ключовим питанням власності було встановлення максимально повного володарювання особи над річчю, у феодальному суспільстві власність почали розглядати переважно з позиції отримання прибутку.

Констатовано, що трансформація рабовласницької історичної формації у феодально-кріпосницьку не мала наслідком автоматичне припинення рабовласницьких відносин, згідно з якими одна фізична особа вважалася законною власністю іншої фізичної особи або об'єднання фізичних осіб. Зрештою, інститут кріпосництва як визначальна складова суспільно-політичних відносин феодального устрою також значною мірою становив вагому соціальну категорію виробників суспільного продукту в залежність від власників засобів виробництва.

Багато мислителів та державних діячів пізнього Середньовіччя ставилася до приватної власності вкрай негативно, вважаючи, головною причиною безпідставної жорстокості й поширення злочинності в суспільстві приватну власність і гроші. Утім існували й інші філософські підходи, в яких акцентовано на тому, що особа має право вкладати свою волю в кожен річ.

Пізньому Середньовіччю притаманний розпад феодалізму й формування елементів капіталістичної системи. Відповідно, у той час посилювалася роль монархічної влади в зміцненні й генезисі суспільно-політичної системи.

У *підрозділі 2.4. «Основні характеристики ліберального, марксистського та консервативного філософсько-правового трактування власності»* обґрунтовано тезу, що зазначені напрями західноєвропейської філософсько-правової думки в першій половині XIX ст. істотно збагатили й урізноманітнили зміст і спрямованість вчень про власність, право і державу.

Констатовано, що питання приватної власності було одним із ключових у економічно-політичній концепції лібералізму. Відповідно, приватна власність має трудове походження, а тому її справедливості важко оскаржити; без виникнення і визнання приватної власності розвиток суспільства неможливий; перетворення індивідуумом обробленої ним землі або вироблених продуктів на приватну власність не зменшувало інтересів і можливостей інших індивідуумів; приватна власність є складовою суспільних відносин у галузі загальних питань власності, що формуються залежно від рівня демократизації соціуму та засад економічної політики держави.

Узагальнено, що для ідеології соціал-демократичного напрямку характерні такі положення: заперечення необхідності диктатури пролетаріату як революційного засобу утвердження майбутнього соціалістичного ладу; проголошення політичними засадами майбутнього ладу демократії в її ліберальному тлумаченні, зокрема в контексті забезпечення зростання середнього класу, досягнення вищого рівня політичної, соціальної, економічної свободи,

соціальної рівності й справедливості, а надто у сфері освіти, охорони здоров'я, культури та інформації.

Характерною ознакою марксистко-ленінської утопічної ідеї творення «ідеального суспільства» є усупільнена власність. Реалізація цієї ідеї в Україні радянських часів замість «найвищої форми демократичного суспільного ладу» в остаточному підсумку призвела до утвердження тоталітарного режиму.

Визначено, що, попри різні форми прояву, консервативній течії притаманні певні риси: визнання протиприродною перебудови суспільства; переконання в існуванні всезагального морально-релігійного порядку; визнання недосконалості людської природи й природженої нерівності людей; переконання в тому, що гарантом особистої свободи й соціального порядку є приватна власність; визнання необхідності класової ієрархії, перевага усталених суспільних інститутів і неухильне орієнтування на державний авторитет.

Таким чином, історичний процес утвердження головних напрямів західноєвропейської політико-юридичної думки у XIX – XX ст. підтвердив плідність демократичних ліберальних та частково консервативних ідей з питань власності. Викладене дозволило припустити, що будь-яка ідеологія змінюється під впливом економічних, політичних, соціальних умов, оскільки її життєздатність безпосередньо залежить від того, наскільки оперативно вона реагує на трансформацію відносин у суспільстві.

Розділ 3 «Трансформація державної політики власності в умовах переходу від авторитарної до демократичної системи управління» присвячений вивченню аспектів генезису питань власності в умовах формування засад демократичної, правової та соціальної держави; визначенню приватної власності як запоруки громадянського суспільства та окресленню перспективних напрямів подальшого розвитку питань власності у вітчизняній науці та законодавстві.

Підрозділ 3.1. «Філософсько-правовий вимір власності в Україні: історія та сучасність» присвячений дослідженню трансформації феномена власності на теренах України в процесі історичного розвитку.

Правовим звичаям українського народу, починаючи з часів Трипільської та Черняхівської культур, завжди були притаманні прагнення до облаштування суспільних відносин за принципами демократизму, справедливості, гуманізму, поваги до життя, гідності та прав власності людини. Водночас подальша історична доля українського народу за часів радянської влади складалася вкрай неоднозначно, оскільки до цього часу лишається невідомою достеменно кількість протиправно розстріляних, закатованих, розкуркулених, заморених голодом та нелюдськими умовами тільки сталінського ГУЛАГу.

За часів незалежності Українська держава здійснила низку кардинальних кроків на шляху формування сучасного демократичного, правового суспільства, в якому на першому плані є особистість, її свобода, життя, гідність, добробут і законні інтереси. До того ж, сучасний правотворчий процес є не лише складним, багатостадійним та інтелектуально містким, а й має на меті вирізнення суспільних відносин, які потребують урегулювання на законодавчому рівні, що потребує ретельної підготовчої роботи із залученням фахівців з різних галузей знань.

Доведено, що вітчизняному законодавству з питань власності притаманна безсистемність, що нерідко призводить до колізій правових норм та наявності прогалин у цій галузі права, які справляють негативний вплив на реалізацію законних інтересів суб'єктів цього права. Зазначену тезу підтверджує аналіз практики єдиного органу конституційної юрисдикції в нашій державі з питань права власності. Реалізуючи повноваження щодо вирішення питань відповідності Конституції України, законів та деяких інших правових актів, Конституційний суд України впродовж своєї діяльності за понад 20 років неодноразово визнавав неконституційними положення таких нормативних актів, якими в неконституційний спосіб було врегульовано питання власності, зокрема Земельного кодексу України, законів України «Про приватизацію державного майна», «Про власність», «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» та інших, а також низки правових актів парламенту та Кабінету Міністрів України.

У підрозділі 3.2. *«Власність в умовах формування засад демократичної, правової та соціальної держави»* визначено основні тенденції сучасного економічного розвитку в контексті формування філософсько-правових засад демократичного суспільства.

Обґрунтовано, що до тенденцій сучасного економічного розвитку в контексті питань власності слід відносити: глобалізацію – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації; фінансіалізацію – процес, завдяки якому фінансові ринки, фінансові інститути й фінансова еліта отримують усе більші можливості впливу на економічну політику та економічні результати; інформатизацію – сукупність взаємозв'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що мають на меті створити умови для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства; інтелектуалізацію – проникнення інтелектуалізму в життя людей, насичення його розумовою діяльністю, збільшення та посилення духовних, розумових, інтелектуальних засад життєдіяльності соціуму; соціалізацію – розвиток і посилення соціальної спрямованості в розвитку економічних систем, в умовах якого певна частина чистого грошового доходу використовується для задоволення соціально-матеріальних та соціально-духовних потреб головного суб'єкта економіки – людини.

Наведені тенденції диференційовано впливають на крихку рівновагу суспільної та приватної власності в сучасній історії нашої держави. Водночас, від ступеня можливостей забезпечення державою здатності реалізувати приватне право залежить рівень демократизації її суспільних та державних інститутів. Право приватної власності - явище соціально-політичне, ступінь його реалізації безпосередньо залежить від рівня забезпечення політичної та громадянської свободи індивідуума, від стану розвитку суспільства та устрою держави. Сама поява приватної власності як природне право людини нерозривно пов'язана з розвитком громадянського суспільства, держави й людської індивідуальності.

Спираючись на право приватної власності як економічний, політичний, правовий та соціальний чинник функціонування інститутів громадянського суспільства й невід'ємну складову сучасної демократичної та правової держави,

аргументовано стверджується, що питання власності є невід'ємною складовою громадського суспільства та чинять вирішальний вплив на формування політики держави у всіх галузях її діяльності; приватна власність стимулює розвиток приватної ініціативи, творчої енергії особистості, здорову конкуренцію, сприяє підвищенню рівня правової культури громадян, відповідну викликам сучасних тенденцій генезису соціуму; суб'єктом громадянського суспільства може бути лише людина, яку в суспільстві визнано особистістю, індивідом, з неповторними характеристиками й цінностями, а також різноманітні об'єднання цих особистостей; повноцінне функціонування інститутів громадянського суспільства та їх прогресивний розвиток можливий лише за умови формування середнього класу приватних власників.

У підрозділі 3.3. *«Перспективні напрями вітчизняної філософської думки та правового врегулювання питань власності»* зазначено, що побудова дійсно демократичної, правової та соціальної Української держави є можливою за певних умов.

Обґрунтовано, що перспективними напрямками суспільного розвитку нашої держави можна визнати такі: спрямування законодавчої діяльності парламенту на вирішення нагальних потреб суспільства; приведення системи державного управління у відповідність до загальновизнаних міжнародних стандартів сучасної правової та демократичної держави; розширення сфери контролю з боку інститутів громадянського суспільства за правотворчою та правозастосовною діяльністю органів державної влади та підвищення рівня їх впливу на формування зовнішньої та внутрішньої політики держави.

Доцільним видається в межах анонсованої Президентом України конституційної реформи внести зміни до окремих конституційних та законодавчих положень, зокрема до положень Конституції України; запровадити на конституційному рівні механізми дієвого контролю законодавчої діяльності парламенту з метою її спрямування на врегулювання нагальних потреб суспільства та утворення інституту відповідальності депутатського корпусу за ігнорування цих потреб; запровадити механізми матеріальної відповідальності політичних партій, їх керівників та членів, а також самовисуванців, яких було обрано до парламенту; удосконалити низку законодавчих положень, якими регульовано протидію корупції або розкрадання державного майна, компенсацію матеріальної та моральної шкоди, завданої жертвам злочинів, КК України (ч. 1 ст. 36) та ін.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації внаслідок дослідження комплексу питань, якими визначений філософсько-правовий вимір феномену власності як передумова демократії, сформульовано наукові положення та отримано результати, спрямовані на розв'язання важливого наукового завдання – визначення й систематизацію філософсько-правових аспектів змісту категорії власності; виявлення взаємозв'язку між структурно-функціональною специфікою інституту

власності та характером суспільних відносин у різноманітних сферах життєдіяльності соціуму. Найсуттєвішими з них є наведені:

1. Власність як складна та поліфункціональна ознака демократичного суспільства має суттєві розбіжності щодо тлумачення сутності й змісту в історичному, соціальному, філософсько-правовому та економічному вимірах. Витоки історичного та філософського контексту розуміння власності містяться в теорії первісного договору, концепціях власності, що ґрунтуються на філософських доктринах теоцентризму та антропоцентризму тощо. Соціальний вимір передбачає трактування власності як природне та невід'ємне право людини, охоронюване державою і громадською думкою. Законодавчо-нормативне тлумачення дозволяє визначати право власності як систему законодавчих норм, які встановлюють і охороняють належність матеріальних благ конкретним об'єктам, а також як забезпечену законом міру можливої поведінки фізичної та юридичної особи щодо володіння, користування та розпорядження належним особі майном. Економічний зміст власності визначений ступенем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин і є об'єктивною категорією, яка виражає і зумовлює реальні суспільно-економічні відносини, становить їх визначальний зміст. Водночас комплексний розгляд феномену власності повинен ґрунтуватися на багатогранності та поліфункціональності його сутності й змісту, враховуючи онтологічний взаємозв'язок усіх сфер буття соціуму, втілений у межах філософсько-правового дослідження.

2. Здійснення філософсько-правового аналізу феномену власності в політико-соціально-економічному, культурно-духовно-моральному та науково-теоретичному напрямках ґрунтувалося на багаторівневій концепції методологічного знання. Відповідно, методологію дослідження становить комплекс прийомів, методів та логічної організації пізнання філософських, економічних, правових, соціальних, історичних аспектів складної та багатофункціональної системи власності як основи формування політичного устрою демократичного суспільства. Також було враховано, що процесу дослідження власності властива нелінійна методологія пізнання. Джерельну базу дослідження становлять праці видатних зарубіжних та вітчизняних науковців у галузі філософії, права, економіки, теорії держави та права, конституційного права й теорії управління, історичні пам'ятки релігій та права, матеріали з архівів та бібліотечних фондів, публікації в друкованих засобах масової інформації та інтернет-виданнях.

3. Ретроспективний аналіз історії генезису феномена власності свідчить про вирішальний вплив питань власності на визначення засад і принципів формування суспільного життя. Й навпаки, стан власності залежить від суспільно-політичного устрою соціуму та перебуває під його значним впливом. Ставлення суспільства до власності формувалося під впливом звичаїв, традицій і ментальності соціальних груп, які утворюють це суспільство, та під значним впливом релігійних традицій і догм. Питання власності завжди були визначальним фактором економічної, соціальної та політичної діяльності соціуму у процесі генезису людства. Тому власність з примітивної категорії, що визначала форму володіння предметами побуту та здобуття засобів для виживання,

трансформувалась у складну й багатofункціональну систему, що безпосередньо зумовлює прогресивність чи регресивність розвитку суспільства.

4. Визначальні напрями західноєвропейської філософсько-правової думки XIX ст. - лібералізм, консерватизм, соціалізм та комунізм - істотно збагатили й урізноманітнили зміст і спрямованість вчень про власність, право і державу. Їх еволюція в другій половині XIX - у XX ст. підтверджує плідність ліберальних демократичних ідей та неспроможність практики соціалізму (в СРСР і Східній Європі). Аналіз історичних прикладів утілення в суспільне буття ліберальних, консервативних, соціалістичних та комуністичних ідей дозволяє стверджувати, що будь-яка ідеологія, де питання власності відіграють ключову роль, змінюється під впливом економічних, політичних, соціальних умов, оскільки її життєздатність безпосередньо залежить від оперативного реагування на трансформації відносин у суспільстві.

5. Узагальнення філософсько-правових аспектів феномену власності в Україні в контексті історичного розвитку та реалій сучасності дозволяє визначити, що починаючи з ранніх етапів розвитку енеолітної культури пращурів сучасних українців – автохтонного населення трипілья – до сучасного існування Української держави інститут власності зазнав на її теренах усіх закономірних трансформацій суспільного буття людства. Водночас особливості історичного, суспільного, економічного та політичного становлення України призвели до виникнення іманентних для неї тенденцій. Сучасній вітчизняній філософсько-правовій доктрині в галузі права власності притаманне не досить вдале поєднання застарілої радянської концепції примату загальнонародної власності над приватновласницькою та прогресивних ліберальних ідей щодо вільних ринкових відносин із залученням приватного капіталу та підприємницького потенціалу громадян. Відповідно, положення Конституції та законів України, якими врегульовано правовідносини в галузі власності, нерідко мають колізійний характер, що має наслідком їх неоднозначне тлумачення в процесі правозастосування. Історичний досвід переконливо доводить наявність безпосередньої залежності державного устрою від характеру відносин власності, що актуалізує питання відповідного правового регулювання питань власності з урахуванням обраного демократичного вектору розвитку сучасної України.

6. В умовах формування засад демократичної, правової та соціальної держави постає проблема впливу фундаментальних соціально-економічних трансформацій світової економіки на правові механізми реалізації права власності в Україні. Тенденціями сучасного економічного розвитку в контексті питань власності є: глобалізація, фінансіалізація, інформатизація, інтелектуалізація, соціалізація. Утім окреслені тенденції постають значущими, але не вирішальними чинниками, що зумовлюють здатність держави забезпечувати реалізацію права власності. Рівень демократизації її суспільних та державних інститутів характеризує можливість реалізації права приватної власності. Право приватної власності - явище соціально-політичне, ступінь його реалізації безпосередньо залежить від рівня забезпечення політичної та громадянської свободи індивідуума, від стану розвитку суспільства та устрою держави. З огляду на зазначене, вирішальним чинником слід вважати створення повноцінних інститутів

громадянського суспільства як підвалин розвитку сучасної демократичної та правової держави.

7. У контексті зовнішньополітичного курсу України на інтеграцію у Європейське співтовариство перспективними напрямками розвитку вітчизняної філософської думки та правового врегулювання питань власності є: спрямування законодавчої діяльності парламенту на вирішення нагальних потреб суспільства; приведення системи державного управління у відповідність до загальновизнаних міжнародних стандартів сучасної правової та демократичної держави; розширення сфери контролю з боку інститутів громадянського суспільства за правотворчою та правозастосовною діяльністю органів державної влади й підвищення рівня їх впливу на формування зовнішньої та внутрішньої політики держави. Положення Конституції та законів України, якими врегульовано питання власності, потребують суттєвих змін з метою їх узгодження із засадами діяльності демократичної, правової та соціальної держави, якою Україну проголошено відповідно до ст. 1 її Основного Закону, для чого здобувач пропонує нові редакції:

ст. 13, ч. 4 ст. 92, ч. 3 ст. 77, п. 1 ч. 2 ст. 88, ч. 2 ст. 89, ст. 90, ч. 1 ст. 93, ст. 106 Конституції України;

п. 4, 5, 6, 7, ст. 56 «Грошова застава» Закону України «Про вибори народних депутатів України»;

ст. 36. «Необхідна оборона» Кримінального кодексу України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Бутенко С. С. Питання власності в контексті теорії суспільного договору. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 2 (12). С. 189–197.

2. Бутенко С. С. Питання власності в контексті доктрини геоцентризму. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. 2016. №2 (14). С.78–85.

3. Бутенко С. С. Особливості методології дослідження питань власності. *Юридична психологія*. 2016. № 2 (19). С. 58–68.

4. Бутенко С. С. Розвиток концепту «власність»: філософські та психологічні аспекти. *Юридична психологія*. 2017. № 1 (20). С. 48–58.

5. Бутенко С. С. Вплив інститутів громадянського суспільства на розвиток права приватної власності: проблемні питання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. 2017. №1 (15). С. 80–87.

**Публікація у науковому виданні іноземної держави,
що включена до наукометричних баз**

1. Бутенко С. С. Собственность как философско-правовая категория и определяющий фактор формирования государственного устройства раннего рабовладельческого общества. *Legea si viata*. Chisinau, 2017. Nr. 4/2. С. 15–19.

Праці апробаційного характеру

1. Бутенко С. С. Приватна власність – запорука існування громадського суспільства. *Inovacia pravne veda v procese euraskej integracie*: Medzinár. vedecko prakt. konf. (Sládkovičovo, 10–11 marca 2017 p.). Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, Fakula práva Janka Jesenského Sládkovičovo, 2017. S. 21–24.

2. Бутенко С. С. Питання власності з позицій прихильників утопічного соціалізму. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 17–18 лют. 2017 р.). Ужгород : Ужгород. нац. ун-т; Ін-т держави і права країн Європи; Центр законотворчості при юрид ф-ті, 2017. С. 212–214.

3. Бутенко С. С. Філософсько-правовий зміст поняття «власність»: можливі напрями дослідження. *Філософські та методологічні проблеми сучасного правознавства* : матеріали круглого столу (Київ, 6 лип. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 77–80.

4. Бутенко С. С. Право приватної власності в контексті існування інститутів громадського суспільства. *Проблеми формування національної правової системи України та її адаптація до Європейського права*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 5–6 трав. 2017 р.). Івано-Франківськ : Івано-Франківський ун-т права ім. Короля Данила Галицького, 2017. С. 41–45.

АНОТАЦІЯ

Бутенко С. С. Філософсько-правовий вимір власності як основи демократії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.0012 – філософія права. Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2018.

Дисертація є комплексним дослідженням історичного досвіду трансформації філософсько-правового змісту питань власності на всіх етапах розвитку людства. Визначено, що процеси трансформації питань власності та суспільного устрою держави перебувають у тісному взаємозв'язку.

Утвердження повноцінного демократичного суспільства та правової держави неможливе без вирішення нагальних питань власності на умовах толерантності, поваги та рівності суб'єктів права усіх без винятку форм власності, серед іншого й на рівні територіальних громад. Для аналізу змісту й сутності сучасної вітчизняної філософсько-правової доктрини в галузі права власності, за визначенням автора, характерне поєднання застарілої радянської концепції примату загальнонародної власності над приватновласницькою, а також

прогресивних ліберальних ідей щодо вільних ринкових відносин. Положення законодавства, якими врегульовано правовідносини у сфері власності, мають колізійний характер, наслідком чого є наявність фактів їх неоднозначного тлумачення в процесі правозастосування.

На підставі результатів дослідження внесено пропозиції щодо вдосконалення положень Конституції та законів України, якими врегульовано питання власності.

Ключові слова: використання, власність, володіння, глобалізація, інформатизація, інтелектуалізація, право власності, приватна власність, розпорядження, соціалізація, фінансіалізація.

АННОТАЦИЯ

Бутенко С. С. Философско-правовое измерение собственности как основы демократии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.0012 - философия права. Национальная академия внутренних дел Украины, Киев, 2018.

Диссертация является комплексным исследованием исторического опыта трансформации философско-правового содержания вопросов собственности на всех этапах развития человечества.

Определено, что процессы трансформации вопросов собственности и общественного устройства государства находятся в тесной взаимосвязи. При этом чётко прослеживается тенденция решающего влияния вопросов собственности на демократизацию общества, и наоборот - усиление ограничений имущественных прав граждан-владельцев со стороны государства приводит к утверждению тоталитарных режимов правления.

Таким образом, сделан вывод, что утверждение полноценного демократического общества и правового государства невозможно без решения неотложных вопросов собственности на условиях толерантности, уважения и равенства субъектов права всех без исключения форм собственности, в том числе на уровне территориальных общин.

В этом контексте было проведено комплексное исследование мегатрендов современного экономического развития в контексте вопросов собственности, а именно:

- глобализация - процесс всемирной экономической, политической и культурной интеграции и унификации;

- финансиализация - процесс, благодаря которому финансовые рынки, финансовые институты и финансовая элита получают всё большие возможности влияния на экономическую политику и экономические результаты;

- информатизация - комплекс взаимосвязанных организационных, правовых, политических, социально-экономических, научно-технических, производственных процессов, имеющих целью создать условия для удовлетворения информационных потребностей граждан и общества;

– интеллектуализация – проникновение интеллектуализма в жизнь людей, насыщение его умственной деятельностью, увеличение и усиление в чем-либо духовных, умственных, интеллектуальных основ;

– социализация – развитие и усиление социальной направленности в развитии экономических систем, в условиях которого определенная часть чистого денежного дохода используется для удовлетворения социально-материальных и социально-духовных потребностей основного субъекта экономики - человека.

Вместе с тем, анализ содержания и сути современной отечественной философско-правовой доктрины в области права собственности, как отмечает автор, характеризуется не вполне удачным сочетанием устаревшей советской концепции примата общенародной собственности над частнособственнической, а также прогрессивных либеральных идей свободных рыночных отношений с привлечением частного капитала и предпринимательского потенциала граждан. Соответственно, положения законодательства, которыми урегулированы правоотношения в области собственности, нередко имеют коллизионный характер, что приводит к их неоднозначному толкованию в процессе правоприменения.

На основании результатов исследования внесены предложения по совершенствованию положений Конституции и законов Украины, которыми урегулирован вопрос собственности с целью приведения их в соответствие с принципами деятельности демократического, правового и социального государства, которым Украина провозглашена в соответствии со ст. 1 ее Основного Закона.

Ключевые слова: использование, собственность, владение, глобализация, информатизация, интеллектуализация, право собственности, частная собственность, распоряжение, социализация, финансиализация.

SUMMARY

S. Butenko Philosophical and legal aspects of property as the basis of democracy – the manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Science degree 12.0012 - philosophy of law. National Academy of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis is a comprehensive study of the historical experience of transformation philosophical and legal content ownership issues at all stages of human development.

Established that the processes of transformation of ownership issues and social structure of the state are in a state of interpenetration and interconnection. This trend is clearly decisive influence on ownership of the democratization of society, and vice versa - increasing oppression property rights holders from the state leads to establishing totalitarian rule.

Thus, it was concluded that the establishment of full democratic society and the rule of law is impossible without solving the pressing issues of ownership in terms of tolerance, respect and equality of rights of all without exception ownership, including at the level of local communities.

Instead, the analysis of the content and nature of modern national philosophical and legal doctrine in ownership, the author, is characterized not very successful

combination of old Soviet concept of primacy of public ownership of privately owned and progressive liberal ideas of free market relations involving private equity and entrepreneurial potential citizens. In accordance with the provisions of the legislation, which regulated relations in the field of property are often, conflicting in nature, resulting in the presence of facts will be their ambiguous interpretation in the process of enforcement.

Based on the study made proposals to improve the Constitution and laws of Ukraine, which regulates the property in order to bring them in line with the principles of the democratic, legal and social state, which Ukraine declared in accordance with Art. One of its Constitution.

Keywords: Use, ownership, possession, globalization, informatization, intellectualization, ownership, private ownership, disposition, socialization, financialisation.